

Az *Új Szó* szerepvállalása az 1956-os magyar forradalom idején

Popély Árpád

The Involvement of *Új Szó* During the Hungarian Revolution in 1956

Abstract

The study analyses the involvement of the Bratislava Hungarian daily *Új Szó* during the Hungarian revolution in 1956. We attempt to review how the paper reacted to the events taking place in Hungary, and in what way was the propaganda of the power against the revolution presented on its pages. *Új Szó* – similarly to the Czech and Slovak papers – condemned the “counter-revolution” in Hungary, but original articles written by the editorial board members were allowed to appear in the newspaper very rarely. Its items were taken over one-on-one from the press agency or from the Czech-language central party daily *Rudé právo*. However, the involvement of *Új Szó* in 1956 did not exhaust in the propaganda targeted at the Hungarian minority of Slovakia, as the paper, through its special issues to be distributed in Hungary, was also engaged in the propaganda towards Hungary as well as in the support of the pro-Soviet forces there.

Key words:

1956 Hungarian revolution, Czechoslovakia, Hungarian minority, press, *Új Szó*

Kulcsszavak:

1956-os magyar forradalom, Csehszlovákia, magyar kisebbség, sajtó, *Új Szó*

Az 1956-os magyar forradalomra vonatkozó ismeretek mennyisége a rendszer-váltás utáni közel három évtized kutatásainak eredményeként ugrásszerűen megnőtt. Érvényes mindez 1956 nemzetközi összefüggéseire is, a forradalom csehszlovákiai vonatkozásainak feltártsága ugyanakkor – a vitathatatlan eredmények ellenére – továbbra sem tekinthető kielégítőnek. A forradalom hatvanadik évfordulója alkalmából, az említett hiány legalább részleges pótlásának szándékával készült az alábbi tanulmány, amely Szlovákia Kommunista Pártja (SZLKP) Központi Bizottsága magyar nyelvű napilapjának, az *Új Szónak* az 1956-os szerepvállalásába nyújt betekintést.

A csehszlovákiai sajtó 1956 őszen kivétel nélkül a kommunista állampárt hivatalos álláspontját hirdetve írt a szomszédos Magyarországon történekről. A forradalommal szembeni propagandagépezet szerves részét képezte az 1948-ban alapított pozsonyi *Új Szó* is, amely az egyetlen magyar nyelvű napilapja volt a kommunista Csehszlovákiának. A lap, noha magyar nyelven, Szlovákia magyar lakossága számára jelentették meg, a kommunista diktatúra négy évtizede alatt jobbára nem a kisebbségi magyarság, hanem – a cseh nyelvű prágai *Rudé právo*hoz és a szlovák nyelvű pozsonyi *Pravdá*hoz hasonlóan –

az állampárt szócsöve volt. Főszerkesztője 1956 őszén Dénes Ferenc, a magyar kisebbség egyik legszervilisebb politikai reprezentánsa volt, aki amellett, hogy a Szlovák Nemzeti Tanács, vagyis a szlovák parlament egyik alelnöki tisztét is betöltötte, tagja volt az SZLKP KB-nak is.

Az *Új Szó* forradalom alatti számai – a többi pártlaphoz hasonlóan – a pártközpont szigorú felügyelete alatt készültek. Azokat egy, a lap szerkesztőségén belül létrehozott, négy-öt főből álló operatív csoport állította össze. Publikálni kizárólag a pártközpontból kapott anyagokat lehetett, olyanokat, amelyek korábban már a központi pártlapban, a *Rudé právo*ban is megjelentek, vagy pedig a Csehszlovák Sajtóiroda (Československá tlačová kancelária, ČTK) szigorúan cenzúrázott hírei voltak. Önálló, a lap munkatársaitól származó eredeti anyag gyakorlatilag alig jelenhetett meg a lapban. A nyomás előtti első levonatokat rendszeresen be kellett vinni a párt sajtóosztályára, ahol a szövegeket le kellett fordítani és felmutatni, hogy melyik írás honnan, milyen forrásból származik (Molnár 2010, 101).

Az *Új Szó* 1956-os szerepvállalása mindazonáltal két vonatkozásban különbözött a cseh és a szlovák pártlapétól. Egyrészt abban, hogy propagandájának nem az ország többségi nemzetei, hanem a magyar kisebbség irányában kellett hatnia, aminek különlegességét az adott helyzetben az jelentette, hogy ezt a propagandát a Magyarországon, vagyis a kisebbség anyaországában zajló eseményekkel szemben kellett kifejtenie. A másik különbség pedig az volt, hogy ezúttal nemcsak hagyományos olvasóközönségét, azaz a szlovákiai magyarságot kellett megszólítani és befolyásolnia, hanem magyarországi terjesztésre szánt különszámai révén Magyarország lakosságát is.

A forradalomellenes propaganda az *Új Szóban*

Az *Új Szó*, akárcsak a többi csehszlovákiai napilap, először október 25-én adott hírt a Budapesten történekről. Címoldalon közölte a *Rudé právo* – lényegében a pártvezetés álláspontjának tekinthető – előző napi vezércikkét, amely ugyan a magyarországi eseményekről szintén nem számolt be, de már megtalálhatóak benne azok az elemek, amelyek a későbbiekben a forradalommal szembeni propaganda vezérmotívumai lesznek: a csehszlovák társadalom egységének, Csehszlovákia gazdasági sikereinek, valamint a Szovjetunió iránti hűség és barátság fontosságának hangsúlyozása.²

A lap harmadik oldalán, a külpolitikai rovatban kapott helyet a sajtóiroda hivatalos jelentése, amelynek a többi napilaphoz hasonlóan a *Komoly események Magyarországon* címet adták. A sajtóiroda rövid összefoglalója azonban csupán néhány kiragadott részletet közölt az október 23-án és 24-én történekből. Megemlítette a zavargások tényét, amelyet „ellenforradalmi elemek szítottak” azzal a céllal, hogy megdöntsék a népi demokratikus rendszert,

1 A forradalom csehszlovákiai vonatkozásaira lásd többek között Blaive 2001; Szesztay 2003; Kaplan 2005; Marušiák 2005; Ivaničková – Simon 2006; Szesztay 2006; Rainer – Somlai 2007.

2 Vö. Pevně cestou socialismu, *Rudé právo*, 1956. október 24., 1.; Szilárdan a szocializmus útján, *Új Szó*, 1956. október 25., 1.

ismertette Gerő Ernő pártelsőtktár rádióbeszédét, a magyar állampárt, a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) vezetésében végrehajtott változásokat, beszámolt Nagy Imre miniszterelnöki kinevezéséről, a statárium kihirdetéséről, valamint a szovjet csapatok felkéréséről a rend helyreállítására.

A történetek előzményeiről, az október 23-i tüntetés céljairól és okairól a sajtóiroda hírei természetesen mind ekkor, mind a későbbiekben hallgattak. Az olvasókhoz így a legcsekélyebb információ sem juthatott el sem az egyetemi diákság október 22-én megfogalmazott követeléseiről, sem az október 23-i tüntetés részleteiről, sem pedig a fegyveres összetűzések kialakulásának körülményeiről és fejleményeiről. A sajtóiroda Magyarországgal kapcsolatos jelentései a későbbiekben is rendkívül szelektíven bántak a Magyarországról érkező hírekkel: azokat a hatalom aktuális érdekei szerint hol elhallgatták, hol pedig kiemelték és felnagyították.

Az első napok hírösszefoglalóira mindemellett a bizakodó hangnem volt jellemző. A sajtóiroda hírei általában a rend sikeres helyreállításáról és az „ellenforradalmi bandák” felszámolásáról tájékoztattak. Nagy Imréről és október 27-én kinevezett új kormányáról a sajtó kezdetben szintén kedvező, vagy legalábbis semleges képet tárt az olvasó elé. Az *Új Szó* október 28-i számában megjelent híradás például az új kormány összetételének közlésekor nem kommentálta azt a tény, hogy abban egykori kispazda politikusok (Tildy Zoltán és Kovács Béla) is helyet kaptak, a lap másnapi vezércikke pedig egyenesen örömet fejezte ki a kormány megalakulása fölött, „amely a magyar dolgozó nép valamennyi rétegét képviseli”.³

A magyarországi események és Nagy Imre megítélésében a magyar miniszterelnök október 30-i bejelentése után állt be gyökeres fordulat. Nagy bejelentését az egypártrendszer felszámolásáról és a kormányon belüli szűkebb kabinet létrehozásáról, amelyben az 1945-ös koalíciós pártok képviselői is helyet kapnak, a sajtóiroda híre úgy értékelte, hogy az „a magyar munkásosztály és Magyarország egész dolgozó népe ügyében egy lépést jelent visszafelé”.⁴ Hasonlóan fogalmazott a sajtóhírhez fűzött kommentár is, amely szerint ezzel a lépésével a magyar kormány eltért a munkásosztály vezető szerepéről szóló lenini elvtől, a szociáldemokrata párt tervezett felújításával pedig megzavarta a munkásosztály egységét.⁵

A sajtóhírek és a hozzájuk fűzött kommentárok november első napjaiban már egyre növekvő aggodalommal írtak a Magyarországon történekről, s egyre negatívabb képet festettek az ottani helyzetről. Mindez természetesen nem választható el a szovjet vezetés október 31-i döntésétől az újabb katonai beavatkozásról. Ekkor már egymást követték az újabb és újabb híradások a különböző emigráns csoportok, „fasiszta elemek”, „horthysta tisztek” és egykori nyilasok szervezkedéséről és visszatéréséről Magyarországra, a hazai és a külföldi „re-

3 A népi demokrácia Magyarországon megszilárdítja hatalmát, *Új Szó*, 1956. október 28., 3.; Egy emberként, a párt vezetésével!, *Új Szó*, 1956. október 29., 1.

4 A magyarországi helyzet, *Új Szó*, 1956. november 1., 3.

5 A magyar népnek meg kell védelmeznie szocialista vívmányait, *Új Szó*, 1956. november 1., 3.

akció” szövetkezéséről és a munkásosztállyal szembeni „féktelen terrortól”. A fentebb idézett kommentár szerint mindezek az események azt bizonyítják, hogy „a magyar munkásosztály és az egész dolgozó nép jól megszervezett, nyugatról támogatott ellenséggel került küzdelembe”.

A sajtó támadásának első számú célpontjai a kiszegazda politikusok és Mindszenty József esztergomi érsek voltak. Az 1947-ben emigrációba kényszerített miniszterelnököt, Nagy Ferencet úgy mutatta be, mint a „Horthy-féle fasiszta burzsoá csoportok” és a „reakciós népellenes politika” képviselőjét. Kovács Béláról, az új földművelésügyi miniszterről tudni vélte, hogy Budapesten Nagy Imre leváltásáról folytat tárgyalásokat, az agrárkörök azonban nem értenek egyet az ő miniszterelnöki jelölésével, s szívesebben látnák Nagy Ferencet a miniszterelnöki székben.⁶ A fogságából szabadult Mindszenty Józsefet „a magyar népi demokrácia megátalkodott ellenségének” nevezte, akinek Budapestre érkezése szintén „az ország reakciós erőit erősíti”. Tudomása volt a sajtónak arról is, hogy bizonyos körök Nagy Imre kormányát egy új, „fasiszta kormánnyal” kívánják felváltani, a miniszterelnöki székbe pedig „a sötét vatikáni reakció képviselőjét”, Mindszenty bíborost ültetnék.⁷

Nagy Imre és kormánya november első napjaiban szintén kezdett a sajtó támadásának keresztüzébe kerülni. Az *Új Szó* november 3-án *A magyar kormány sajnálatraméltó lépése* címmel közölte a sajtóiroda hírért arról, hogy a magyar kormány november 1-jén azonnali érvénnyel felmondta a Varsói Szerződést, s ezzel „egyre inkább meghátrál az ország reakciós erői elől”.⁸ A magyar kormány kérését pedig, hogy az ENSZ közgyűlése tűzze napirendjére Magyarország kérelmét az ország semlegességének a nagyhatalmak általi garantálásáról, a lapban megjelent kommentár „hatalatlan tettnek” és a szocialista eszmék nyílt megsértésének minősítette.⁹

A magyarországi eseményekről beszámoló hírekhez fűzött kommentárok november 1-jétől váltak mindennapossá az *Új Szó*ban. A kommentárok azonban nem a lap munkatársainak, hanem kivétel nélkül Čestmír Suchýnak, a *Rudé právo* publicistájának tollából származó írások voltak, olyanok, amelyek *Új Szó*-beli közlésük előtt egy nappal már a központi pártlapban is megjelentek. Miután az *Új Szó*ban erre semmiféle utalás nem történt, a lap olvasóinak sejtelmük sem lehetett arról, hogy valójában nem is a magyar, hanem a cseh nyelvű pártlap kommentárjait olvassák.

A Csehszlovák Sajtóiroda Magyarországon történekről beszámoló híreinek terjedelme a forradalom egész időtartama alatt jelentősen eltörpült a vezércikkek terjedelme mellett. Amint arra a vezércikkek címei¹⁰ is utalnak, mindvégig kiemelt helyet kapott bennük az éberség, az egység, a lakosság kormány és

6 Mi a helyzet Magyarországon?, *Új Szó*, 1956. november 4., 3.

7 Előre tör a magyarországi reakció – veszélyben a nép érdeke, *Új Szó*, 1956. november 3., 3.

8 A magyar kormány sajnálatraméltó lépése, *Új Szó*, 1956. november 3., 3.

9 Előre tör a magyarországi reakció – veszélyben a nép érdeke, *Új Szó*, 1956. november 3., 3.

10 Pl. *Határozottan és biztosan, Az egész ország egységesen a párt vezetése alatt, A helyes út, A legszilárdabb barátság, Egy emberként, a párt vezetésével!, A szocializmus ellenségei nem érnek célt, Népünk legyőzhetetlen egysége, Éberség - napjaink parancsa!*

párt iránti hűségének, valamint a Szovjetunió iránti megbonthatatlan barátság hangsúlyozása. Az *Új Szó*ban a forradalom napjaiban megjelenő vezércikkek, a kommentárokhoz hasonlóan, általában a *Rudé právo* előző napi számából átvett vagy aznapi számában megjelenő szerkesztőségi cikkek voltak. Amíg azonban erre kezdetben rendszeres utalás történt, egy idő után ez elmaradt, azt a tévhitet keltve ezáltal az olvasókban, hogy – akárcsak a kommentárok esetében – a magyar pártlap önálló írásait olvassák.

A forradalommal szembeni propaganda egyik legfontosabb elemét az ún. hűségnyilatkozatok képezték, amelyek nemcsak a forradalom napjaiban, hanem annak leverését követően is valósággal elárasztották a csehszlovák lapokat, s október 26-ával kezdődően az *Új Szó* egyes számai is tucatszám közölték vagy ismertették őket.¹¹ Az egyes nyilatkozatokat gyakran hangzatos szalagcímek fogták össze. A lap október 27-i száma például a *Munkások, parasztok, értelmiségiek egységes hangja: Hűséggel a párthoz és a szocializmushoz – gyűlölettel az ellenséggel szemben* cím alatt a pozsony-püspöki egységes földműves-szövetkezet (EFSZ) tagjainak, a kassai Magasépítészeti Vállalat dolgozóinak, a kassai vasút-igazgatóság vasutasainak, a nógrádszentpéteri és az ötösbányai bányászok, a Csehszlovák Írószövetség pártszervezetének, a Csehszlovák Néppárt vezetőségének, a prágai Műszaki Főiskola és a Károly Egyetem diákjainak nyilatkozatait, illetve kötelezettségvállalásait ismertette.

Az egyes vállalatok, gyárak és üzemek munkaközösségeinek nyilatkozatai gyakran a tervteljesítéssel kapcsolatos kötelezettségvállalásokat és felajánlásokat is tartalmaztak. Amint azt például az *Új Szó* november 29-i száma közölte, a felsővámosi EFSZ tagjai azt vállalták, hogy a sertéshúsbeadást az év vége helyett december 10-ig, a tejbeadást december 1-ig teljesítik, a losonci téglagyár dolgozói pedig azt, hogy az év végéig terven felül 470 000 nyerstéglát, 56 000 késztéglát, 37 500 tetőfedő cserepet és több ezer más terméket gyártnak összesen 145 000 korona értékben.¹²

Az *Új Szó*ban közzétett vagy ismertetett hűségnyilatkozatok köre minimális mértékben ugyan, de különbözött a cseh és a szlovák lapokban közzétett nyilatkozatokétól. Az *Új Szó* ugyanis némileg nagyobb teret szentelt a magyarlakta területekről érkező nyilatkozatoknak, s alkalmanként utalt a munkaközösségek tagjainak magyar mivoltára is. Ez történt többek között az érsekújvári Elektrosvit vállalat nyilatkozatának közzététele során, amelyhez a lap a szlovák *Pravdá*val ellentétben hozzáfűzte, hogy „az üzemben a dolgozók legnagyobb része ma-

11 A csehszlovák társadalom egységét és a kommunista párt melletti kiállását demonstrálni hivatott hűségnyilatkozatok elfogadására szervezett kampány keretében, egyenesen a pártvezetés utasítására és instrukciói szerint került sor. A különböző munkaközösségek – általában a párt által kiküldött instruktorok jelenlétében megrendezett – gyűlésein elfogadott határozatokban a magyarországi „ellenforradalom” elítélése és a magyar nép iránti szolidaritás kifejezése mellett kulcsszerep jutott a csehszlovák kormány és a pártvezetés, valamint a Szovjetunió iránti lojalitás kinyilvánításának.

12 A Nagy Október tiszteletére, *Új Szó*, 1956. október 29., 2.

13 Vö. „Mi, az érsekújvári Elektrosvit dolgozói...”, *Új Szó*, 1956. október 26., 1.; Závazkaim v ústrety Októbru, *Pravda*, 1956. október 26., 1.

gyar nemzetiségű”,¹³ vagy a kalondai EFSZ leveléről szóló tudósításban, amelynek már a címébe is belefoglalták, hogy „magyar nemzetiségű szövetkezeti tagok” tiltakozásáról van szó.¹⁴

A magyarországi „ellenforradalmat” elítélő hűségnyilatkozatok, egyben a hatalom iránti szervilizmus egyik legtipikusabb példáját a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesülete, vagyis a Csemadok KB Elnökségének október 29-én elfogadott felhívása szolgáltatta. Az *Új Szó* október 30-i számában közzétett nyilatkozat rendkívül éles szavakkal ítélte el a magyarországi felkelést, mint „a nemzetközi reakcióval szövetkezett ellenforradalmi bandák népellenes kísérletét”, céljaként pedig azt nevezte meg, hogy újra gyárosokat, földbirtokosokat, bankárokat, grófokat és bárókat ültessenek a magyar nép nyakára. A Csemadok vezetése a csehszlovákiai magyar dolgozók lojalitásáról biztosította Csehszlovákia Kommunista Pártját (CSKP) és a csehszlovák kormányt, Csehszlovákia magyar lakosságát pedig felszólította, hogy „még odaadóbban, még határozottabban” tömörüljön a kommunista párt köré, s „ápolja és védelmezze” a Szovjetunióhoz fűződő szövetséget.¹⁵

A forradalom bukását a többi csehszlovák sajtótermékhez hasonlóan az *Új Szó* is lelkesen ünnepelte. A lap november 5-i számának első oldala *A magyar nép letörte az ellenforradalmat* szalagcím alatt tájékoztatta az olvasókat az „ellenforradalom” vereségéről. Címoldalon közölte a szovjet harckocsik által hatalomra juttatott Kádár János ún. munkás-paraszt kormányának felhívását is, amit többek között azzal a valótlan alcímmel vezetett fel, hogy „Nagy Imre áruló kormánya lemondott”.¹⁶ A forradalomellenes propagandában Nagy Imre alakja ekkorra már egyértelműen árulóvá lépett elő. Amint azt az *Új Szónak a Rudé právoból* átvett vezércikke is megfogalmazta: Nagy Imre „a nép aljas árulója” és „a munkásosztály pártjának likvidátora” volt, aki „eladta magát a reakciónak”.¹⁷

A magyarországi vagy Magyarországgal kapcsolatos hírek a november 4-ét követő napokban és hetekben továbbra is hosszú ideig a vezető sajtóhírek közé tartoztak. Az *Új Szó* naponta közölte a sajtóiroda tudósításait a magyarországi helyzet konszolidálásáról, az élet normalizálásáról, a rend és a nyugalom helyreállításáról, a károk felszámolásáról, Budapest újjáépítéséről és az áruhiány megszűnéséről, karácsony közeledtével pedig a budapesti üzletek jó elláttságáról.¹⁸ November végétől kezdődően egyre többet cikkezett az *Új Szó* a Nyugatra menekült magyarok súlyos helyzetéről, kiszolgáltatottságáról és állítólagos hazatérési szándékáról is.¹⁹

14 A kalondai magyar nemzetiségű szövetkezeti tagok tiltakozása, *Új Szó*, 1956. október 28., 1.

15 A Csemadok központi elnökségének felhívása, *Új Szó*, 1956. október 30., 2.

16 Új forradalmi munkás-parasztkormány Magyarországon, *Új Szó*, 1956. november 5., 1.

17 Vö. Velké vitézství mad'arského lidu, *Rudé právo*, 1956. november 5., 1.; A magyar nép nagy győzelme, *Új Szó*, 1956. november 5., 1.

18 Ez utóbbiakra lásd pl. Budapest karácsony előtt, *Új Szó*, 1956. december 23., 3.; Karácsonyi hangulat Budapesten, *Új Szó*, 1956. december 25., 3.

19 Pl. Sok magyar menekült haza akar térni, *Új Szó*, 1956. november 29., 3.; A magyar menekültek sorsa Angliában, *Új Szó*, 1956. december 10., 3.; Egyre több magyar állampolgár tér vissza hazájába, *Új Szó*, 1956. december 28., 3.

Természetesen figyelemmel követte és örömmel üdvözölte a lap a Kádár-kormány és az új állampárt, a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) megszilárdulását is. A szovjet katonai beavatkozás után a budapesti jugoszláv nagykövetségre menekült Nagy Imre és társai sorsáról ugyanakkor hallgatott. Csupán Nagy Imréék november 22-i elrablását követően – a TANJUG jugoszláv hírügynökségre hivatkozva – közölte, hogy a csoport tagjai elhagyták a nagykövetséget és „visszatértek otthonaikba”, majd a Magyar Rádióból vette át azt a nyilvánvalóan hazug hírt, miszerint saját kérésükre elhagyták Magyarországot és november 23-án Romániába „utaztak”.²⁰

Nagy teret kaptak a sajtóban a csehszlovák állami és pártvezetésnek a Kádár-kormány megsegítését célzó intézkedései is. Az *Új Szó* november 7-én számolt be a „Magyar Népköztársaság dolgozóinak megsegítésére” létrehozott Szolidaritási Alapról, majd másnap címlapon közölte a Szlovák Nemzeti Front KB Elnökségének az adományok gyűjtésére vonatkozó felhívását is.²¹ A lap ezt követően – általában a *Segítjük a magyar népet* cím alatt – heteken keresztül szinte naponta hozta a híreket a különböző csehszlovákiai munkaközösségek, ipari és mezőgazdasági dolgozók adományairól és felajánlásairól, de folyamatosan tájékoztatott a Szovjetunióból, Lengyelországból, az NDK-ból, Kínából, Mongóliából és a többi szocialista országból Magyarországra érkező gazdasági segítségről is. November 16-án beszámolt a csehszlovák adományokat szállító első vonatszerelvény komáromi útnak indításáról,²² s 3–4 napos rendszerességgel közölte a Szolidaritási Alap 999-es folyószámláján összegyűlt pénzádomány összegét is, ami november 17-én 6,6 millió, november 28-án 23,5 millió, december 27-én pedig már 55,2 millió koronát tett ki.²³ Magyarország gazdasági megsegítését szolgálta végül az a 90 millió koronás csehszlovák kormánysegély is, amelyről az *Új Szó* november 15-én címlapon tudósított, a Kádár-kormány politikai támogatásának demonstrálását pedig a Viliam Široký miniszterelnök által vezetett csehszlovák kormányküldöttség november 15–16-i budapesti látogatása, amely ugyancsak a lap vezető hírei között kapott helyet.²⁴

Továbbra is gyakoriak voltak az „ellenforradalom” hazai és külföldi szervezőit pellengérré állító írások, akiket általában a volt gyárosokban és nagybirtokosokban, a „horthysta” tábornokokban, egykori kisgazda politikusokban és az

20 Kik kértek menedékgótot a budapesti jugoszláv nagykövetségen, *Új Szó*, 1956. november 24., 6.; Nagy Imre Romániában, *Új Szó*, 1956. november 25., 3.

21 Szolidaritási alapot létesítenek a Magyar Népköztársaság dolgozóinak megsegítésére, *Új Szó*, 1956. november 7., 5.; A Szlovák Nemzeti Front Központi Bizottsága elnökségének felhívása Szlovákia dolgozóihoz, *Új Szó*, 1956. november 8., 1.

22 Elment az első tehervonat Magyarországra, *Új Szó*, 1956. november 16., 1.; Elindult a csehszlovák adományokat vivő első vonatszállítmány, *Új Szó*, 1956. november 16., 2.

23 A folyószámlára összességében mintegy 60 millió korona gyűlt össze.

24 A Csehszlovák Köztársaság segítsége Magyarországnak, *Új Szó*, 1956. november 15., 1.; Hazaérkezett Magyarországról a csehszlovák kormányküldöttség, *Új Szó*, 1956. november 17., 1–2.; Gátat kell vetni a nemzetközi feszültség fokozódásának. Nyilatkozat a Csehszlovák Köztársaság kormányküldöttségének magyarországi látogatásáról, *Új Szó*, 1956. november 18., 1.

„amerikai imperialistákban” találtak meg.²⁵ Számos írás ecsetelte az „ellenforradalom” rémtetteit, foglalkozott a lap a nyugati rádióállomások, elsősorban a müncheni Szabad Európa Rádió és az Amerika Hangja felelősségével, s „leleplező” írásokat közölt a vöröskeresztes szállítmányokkal Magyarországra csempészett fegyverekről is.²⁶ Támadásainak egyik első számú célpontja továbbra is – a szovjet megszállást követően a budapesti amerikai nagykövetség menedéket találó – Mindszenty József hercegprímás volt, aki „csak ott folytatta, ahol 1948-ban abbahagyta”, s „a hitleri Németország visszatértében látja egyetlen reményét”.²⁷

A Magyarországgal foglalkozó írások száma november második felében kezdett némileg csökkenni, s bár december közepén, a Kádár-kormány „rendte-remtő” akcióinak kezdetén ideiglenesen ismét megnőtt, számuk december végére a korábbiak töredékére esett vissza. Az *Új Szó* hangja és a lapban megjelent írások tartalma mindazonáltal a forradalom leverését követően sem tért el jelentősebb mértékben a cseh és a szlovák pártlap írásaitól. Kisebb terjedelménél fogva nyilvánvalóan kevesebb cikket közölhetett Magyarországról, azok azonban túlnyomó többségükben továbbra sem a lap munkatársainak tollából származó szövegek, hanem a sajtóiroda hírei és a cseh *Rudé právoból* átvett írások voltak.

Az *Új Szó* Magyarországon terjesztett különszámai

Az *Új Szó* 1956-os szerepvállalása nem merült ki a Szlovákia magyar lakossága felé irányuló propagandában, s a lapot magyarországi terjesztésre szánt különszámai révén a Magyarország felé irányuló propagandába, a magyarországi szovjetbarát erők támogatásába is bekapcsolták. A különszámok megjelentése október 28-án kezdődött, s december 2-ig tartott, miközben ismereteink szerint összesen huszonöt száma látott napvilágot átlagosan ötvenezer példányban. Kiadásában egyetlen alkalommal, november 12–19. között állt be hosszabb, nyolcnapos szünet, ezen kívül csak november 4-én, 24-én és 26-án maradt el a kiadása. Az egyes számok általában kétoldalasak voltak, kivételt csupán a november 5-i egyoldalas, valamint a november 7-én és 25-én megjelent négyoldalas számok jelentettek.

A különszámok tartalmilag alig különböztek a rendes lapszámoktól, s java-részt azok Magyarországgal foglalkozó cikkeiből összeállított válogatások voltak.

25 Pl. Újabb tények a nyugati ügynökök magyarországi tevékenységéről, *Új Szó*, 1956. november 7., 7.; Előmerészkedtek a régi világ sötét erői, *Új Szó*, 1956. november 10., 3.; Kik a magyar ellenforradalom vezetői?, *Új Szó*, 1956. november 11., 4.

26 Pl. A Nyugat gyógyszerekkel együtt fegyvereket csempészett Magyarországra, *Új Szó*, 1956. november 11., 4.; Amire az ellenforradalmároknak nem maradt idejük, *Új Szó*, 1956. november 14., 3.; Amerika a magyar ellenforradalom aktív támogatója, *Új Szó*, 1956. november 22., 2.; Ez még csak a kezdet volt, *Új Szó*, 1956. november 23., 3.; A burzsoá sajtó a Szabad Európa alias szerepéről, *Új Szó*, 1956. november 28., 4.

27 Mindszenty elszámította magát, *Új Szó*, 1956. november 13., 3.; Mindszenty: „Egyetlen reményünk egy olyan Németország, amely hajlandó megtámadni a Szovjetuniót”, *Új Szó*, 1956. november 20., 5.; Mindszenty és az ellenforradalom tervei, *Új Szó*, 1956. november 27., 4.

A Csehszlovák Sajtóiroda hírei mellett – természetesen a forrás megjelölése nélkül – megjelentek bennük a *Rudé právo*ból átvett vezércikkek és kommentárok éppúgy, mint a hűségnyilatkozatok, köztük a Csemadok október 29-i nyilatkozatának a kivonata is.²⁸ Előfordult, hogy a különszám önálló, a rendes lapszámban nem közölt írással jelentkezett,²⁹ ez azonban inkább kivételnek számított, s szövegei általában a rendes lapszámokból egy az egyben átvett vagy összeollózott írások voltak, amelyeknek gyakran még a címén sem változtattak. Többször közöltek ugyanakkor olyan, az „ellenforradalmárokat” kifigurázó gúnyrajzokat, amelyek a lap szlovákiai számaiban nem jelentek meg.³⁰

1. kép: Gúnyrajz az *Új Szó* 1956. november 1-jei különszámából

A november 5-i egyoldalas rendkívüli szám *Győzött a magyar nép!* című vezércikkével és *A munkás-parasztkormány megsemmisítette az ellenforradalmat* című írásával üdvözölte az „ellenforradalom” vereségét. A későbbi számokban helyet kaptak többek között a Magyarország megsegítésére tett felajánlások, a magyarországi helyzet konszolidálásáról beszámoló tudósítások és a magyarkérdés ENSZ-vitája, de olyan, a rendes számokban nem közölt anyagok is, mint például a szovjet katonai parancsnokságnak a Magyarország dolgozóihoz, a magyar katonákhoz és tisztekhez intézett felhívása, valamint november 6-i 1. számú parancsa a fegyverek beszolgáltatásának és a kijárási tilalom elrendeléséről.³¹

28 A Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesületének felhívásából, *Új Szó*, 1956. október 31. – különszám, 1.

29 Pl. Soha többé Horthy-uralom!, *Új Szó*, 1956. október 30. – különszám, 1.; Miért éppen Mindszenty?, *Új Szó*, 1956. november 1. – különszám, 2.; A párt él, a párt élni fog!, *Új Szó*, 1956. november 2. – különszám, 1.

30 Útban a „semleges” Magyarországra, *Új Szó*, 1956. november 1. – különszám, 2.; Így akarják a jogrendet helyreállítani, *Új Szó*, 1956. november 2. – különszám, 2.; „Mulat” a magyar ellenforradalom, *Új Szó*, 1956. november 3. – különszám, 2.

31 A szovjet katonai parancsnokság felhívása, *Új Szó*, 1956. november 6. – különszám, 1.; A szovjet katonai parancsnok rendelete, *Új Szó*, 1956. november 9. – különszám, 1.

Az már korábban is előfordult, hogy a rendkívüli lapszámok Magyarországgal szorosan össze nem függő híreket jelentettek meg például a lengyelországi helyzetről vagy a szuezi válságról, ezek száma és terjedelme azonban idővel meghaladta a magyarországi hírekét, amelyek november második felében – a rendes lapszámokhoz hasonlóan – kezdtek egyre inkább kiveszni a lapból. Ekkor paradox módon már az általános világpolitikai, valamint a csehszlovák belpolitikai és gazdasági hírek uralták a magyarországi különszámokat is, s nem volt ritka az sem, hogy azok az akkor zajló melbourne-i olimpiai játékokról közöltek terjedelmes tudósítást.

A Magyarországra szánt lapszámok a szerkesztőségen belül is szűk körben, egyenesen Dénes Ferenc főszerkesztő irányításával készültek, s az egyes számok tartalmát – a lap rendes számaihoz hasonlóan – előzetesen megvitták a pártközpont ideológiai osztályával is. Az egyes lapszámok természetesen elsősorban Magyarország északi, határ menti megyéibe, közülük is főleg Komárom és Nógrád megyébe jutottak el. Magyarországra juttatásukat illegális úton oldották meg, általában megbízható személyek hordták, illetve csempészték át őket a határon, miközben a feladattal, már csak nyelvismeretük okán is, elsősorban szlovákiai magyarokat bíztak meg. Az átcsempésztett lapok egy részét egyszerűen szétszórták a határ menti településeken, másik részük elosztásáról pedig baráti kapcsolataik révén gondoskodtak. Zsilka László, a lap egykori publicistája visszaemlékezésében olyan nem hivatalos értesülésekről is beszámol, hogy a különszámokat állítólag csehszlovák repülőgépek szórták szét Észak-Magyarország területén (Zsilka 1994, 24).

Az *Új Szó* különszámainak magyarországi fogadtatása – több forrás egybehangzó véleménye szerint is – elutasító volt. A felkelők a kezükre került csehszlovákiai ügynököket ellenségesen fogadták, őrizetbe vették és kiutasították az országból. Jól példázza mindezt a lap Magyarországra csempészésében részt vevő két somorjai körzeti zootechnikus, Juricin Imre és Nagy János esete. Juricin és Nagy a somorjai járási pártszervezet megbízásából október 28-án, a délelőtti órákban a Somorja melletti Körtvélyes és a magyarországi Doborgasziget között csónakkal kelt át a Dunán. Magyarországon azonban mindketten a felkelők fogságába estek, akik az *Új Szó* náluk talált 6500 példányát elkobozták, őket pedig – hazatérésük utáni beszámolójuk szerint – azonnali kivégzéssel fenyegették. A magyar határőrség egyik hadnagyának közbenjárására ettől elálltak, de megkötözve a dunakiliti laktanyába szállították és kihallgatták őket. Végül másnap a hajnali órákban mindkettőjüket visszakísérték a Duna partján hagyott csónakjukhoz és lehetővé tették a hazatérésüket.³²

A különszámok kedvezőtlen magyarországi fogadtatását további források is alátámasztják. A *Szabad Nógrád* című Nógrád megyei napilap egyik írása például már október 30-án felhaborodását fejezte ki a magyar felkelést „ellenforra-

³² Slovenský národný archív, Bratislava (a továbbiakban: SNA), Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska (a továbbiakban: ÚV KSS), tajomník Pavol David, 2252. d., Výpoveď s. Juricina Imricha a s. Nagya Jána, ktorí boli na maďarskom území.

dalomnak” bélyegző október 28-i különszám tartalma miatt, két nappal később pedig a balassagyarmati járási rendőrkapitányság forradalmi katonai tanácsának ülésén emeltek kifogást az ellen, hogy Csehszlovákiából olyan sajtótermékek kerülnek át Magyarországra, amelyek az ottani eseményeket „fasiszta ellenforradalomnak” minősítik (Á. Varga – Pásztor 2001, 120–121; Á. Varga 1996, 138). A már idézett Zsilka László szerint az *Új Szó* szerkesztősége még hónapokkal a forradalom leverését követően is kapott olyan leveleket Magyarországról, amelyek írói szennylapnak nevezték a különszámokat (Zsilka 1994, 25).

Azt, hogy a lap különszámjai a szlovákiai magyarság körében sem váltottak ki osztatlan szimpátiát, a korabeli csehszlovák belügyi jelentések bizonyítják. A belügyminisztérium pozsonyi kerületi igazgatóságának november 5-i jelentése szerint például a Csemadok somorjai helyi szervezetének ülésén a pozsonyi küldött jelenlétében élesen bírálták az *Új Szó* illegális magyarországi terjesztését és azt olyan „piszkos akciónak” nevezték, amelynek célja „Magyarország lakosságának félrevezetése”.³³

A Magyarország felé irányuló csehszlovák propagandáról alkotott teljes képhez hozzátartozik, hogy az nem merült ki az *Új Szó* különszámaiban. Ezekon kívül többek között az *Új Ifjúság* című ifjúsági hetilap négy különkiadását, a *Dolgozó Nő* című nőmagazin egyik számát, valamint számos rölpapot és plakátot is átjuttattak Magyarországra, Dél-Szlovákiából pedig több magyar nyelvű rádióadó sugározta a szovjetbarát propagandát Magyarország felé.³⁴

A forradalom vérbe fojtását követően, 1956–1957 fordulóján felmerült, hogy „a magyarországi haladó erőknek” nyújtott segítségben érdemeket szerző személyeket és munkaközösségeket állami kitüntetésben részesítik. A kitüntetésre javasoltak között szerepelt az *Új Szó* szerkesztősége, valamint a lap különszámainak Magyarországra juttatásában szerepet vállaló több pártmunkás, köztük a fent említett Juricin Imre és Nagy János is.³⁵ Miután azonban a szlovák pártvezetés 1957 júliusában a kitüntetések adományozását elvetette, „érdemeik” illetően elismerése ekkor nem történt meg.

Az *Új Szó* megjutalmazására végül az 1957. szeptember 21-i sajtónap alkalmából kerítettek sort, amikor Antonín Zápotocký köztársasági elnök a lap szerkesztőségének a *Kiváló munkáért* kitüntetést adományozta.³⁶ A kitüntetést a szerkesztőség hivatalosan „a csehszlovákiai magyar lakosság körében végzett sikeres nevelő és szervező tevékenységéért” érdemelte ki, a szlovák pártvezetés által előzőleg megvitattott és jóváhagyott javaslatban azonban egyértelműen a lap 1956-os szerepvállalásának a méltatása dominált.³⁷

Az *Új Szó* 1956-os szerepvállalásából és a lap számaiból az az egyoldalú kép bontakozhat ki, hogy a szlovákiai magyarság – akárcsak a csehszlovák tár-

33 SNA, ÚV KSS, tajomník Pavol David, 2253. d., Maďarsko, Poľsko.

34 SNA, ÚV KSS, Predsednictvo, 933. d., Záznam z diskusie členov Byra ÚV KSS na zasadnutí dňa 9. nov. 1956 k otázkam vyhodnotenia udalostí v Maďarsku; 934. d., Zpráva o činnosti Komunistickej strany Slovenska a uplatňovaní jej vedúcej úlohy na Slovensku počas udalostí v Maďarsku.

35 SNA, ÚV KSS, Predsednictvo., 943. d., Návrhy na štátne vyznamenania jednotlivcov a kolektívov.

36 A sajtónap ünnepségei Prágában, *Új Szó*, 1957. szeptember 22., 1.

37 SNA, ÚV KSS, Predsednictvo, 959. d., Návrh na vyznamenanie redakčného kolektívu *Új Szó*.

sadalom egésze – lojális maradt a rendszerhez, s nemcsak elítélte és elutasította a magyarországi „ellenforradalmat”, hanem kivette részét a forradalommal szembeni propagandamunkából is. A csehszlovák társadalom valamennyi rétegének, közte a magyar lakosság párt melletti kiállását hirdette a propaganda, s ugyanezt állapították meg a CSKP KB és az SZLKP KB 1956. decemberi ülései is, amelyek a magyar kisebbség forradalom alatti magatartását rendkívül kedvezően értékelték.

A hatalom által sugallt egyoldalú képet azonban nagymértékben árnyalják a már említett korabeli csehszlovák belügyi jelentések, amelyek gyakran számoltak be arról, hogy Dél-Szlovákia magyar lakossága nemcsak érdeklődéssel, hanem egyenesen szimpátiával figyelte a szomszédos Magyarországon történeteket. A jelentések szerint a forradalom első napjaitól kezdődően megnőtt a magyar nyelvű rádióadások – a budapesti Kossuth Rádió vagy akár a müncheni Szabad Európa Rádió magyar adása – iránti érdeklődés, gyakori jelenség volt a magyar himnusz eléneklése, halottak napján pedig a magyar világháborús emlékművek és a honvédsírok megkoszorúzása. Előfordult, hogy az üzemi munkások és szövetkezeti dolgozók, vagy akár egyes magyar középiskolák diákjai is megtagadták az „ellenforradalmat” elítélő nyilatkozatok aláírását, a szovjet beavatkozást követően pedig a magyar diákok több helyütt gyászszalagot viselve jelentek meg az iskolákban.³⁸

Arról, hogy magában a kommunista párt magyar nyelvű szócsövének számító *Új Szó*ban sem ment minden zökkenőmentesen, Dénes Ferenc főszerkesztőnek az SZLKP KB december 12–13-i ülésén elhangzott felszólalása tanúskodik. Dénes az *Új Szó* „ellenforradalom” alatti tevékenységét összességében pozitívan értékelt, nem hallgathatta el azonban, hogy a lap szerkesztőségének is voltak munkatársai, akik „meginogtak” és „nacionalista jelszavak hatása alá kerültek”. Voltak, akik „üdvözölték Nagy Imre visszatérését”, s a magyarországi eseményeket „nemzeti forradalomnak” és „igazságos felkelésnek” tartották. Eszmei alapállásukat a szlovák írószövetség magyar tagozatának ülésén fogalmazták meg, s arra akarták rábírní az *Új Szó* szerkesztőségét, hogy tegye közzé határozatukat, amelyben élesebben ítélték el az MDP egykori vezetésének hibáit, mint „az ellenforradalom barbár-fasiszta tetteit”.³⁹

Az *Új Szó* szerkesztőségének munkatársai közül utóbb többeket el is bocsátottak a laptól. Egyikük Mács József volt, akinek ügyét 1957. március 8-án a legmagasabb fórumon, az SZLKP KB Irodájának ülésén is megtárgyalták. Mács ugyan hivatalosan egy 1957. januári rádiónyilatkozata miatt kapta meg a felmondást, elbocsátásának indoklása azonban hosszasan ecsetelte az „ellenforradalom” alatti „bűneit” is. Ezek közé tartozott többek között az, hogy jelen volt az írószövetség magyar tagozatának említett ülésén, amelyen az írók olyan állásfoglalást fogadtak el a magyarországi események-

38 SNA, ÚV KSS, tajomník Pavol David, 2252–2253. d., Maďarsko. (A csehszlovák belügyi jelentésekből terjedelmes válogatást közöl Kaplan 2005.)

39 SNA, ÚV KSS, pléna, 1836. d., Zasadanie ÚV KSS, konané v dňoch 12–13. decembra 1956.

kel kapcsolatban, amely nem felelt meg a hatalom elvárásainak. Ennek közvételét az *Új Szó* elutasította, Mács azonban azt mindenáron közölni akarta, s ezért éles harcot folytatott a lap szerkesztőségében.⁴⁰

Annak természetesen a legcsekélyebb esélye sem volt, hogy a cenzúra, illetve a pártközpont által felügyelt és irányított csehszlovákiai lapokban, köztük az *Új Szóban* a magyarországi „ellenforradalom” hivatalos értékelésével ellenkező vélemény napvilágot lásson. Az *Új Szó* szerkesztőségében történtek ugyanakkor az egyik legékezebb bizonyítékát szolgáltatják a szlovákiai magyar pártlap által is terjesztett pártállami propaganda hamisságának.

Jelen tanulmány a Formy politicko-mediálnej propagandy v strednej Európe, Česko-Slovensku a Maďarsku (1938–1968); A politikai és mediális propaganda formái Közép-Európában, Cseh-Szlovákiában és Magyarországon (1938–1968); Forms of Political and Media Propaganda in Central Europe, Czechoslovakia and Hungary (1938–1968) c. VEGA projekt (1/0158 /14) keretében készült.

Források és irodalom

Levéltári források

Slovenský národný archív, Bratislava (Szlovák Nemzeti Levéltár, Pozsony)
fond: Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska

Korabeli sajtó

Pravda (Pozsony)
Rudé právo (Prága)
Új Szó (Pozsony)

Szakirodalom

Á. Varga László szerk. (1996): *1956 Nógrád megyei kronológiája és személyi adattára*. Salgótarján: Nógrád Megyei Levéltár.

Á. Varga László – Pásztor Cecília (2001): *Az 1956-os forradalom Nógrád megyei okmánytára II/1*. Salgótarján: Nógrád Megyei Levéltár.

Blaive, Muriel (2001): *Promarněná příležitost. Československo a rok 1956*. Praha: Prostor.
Ivaničková, Edita – Simon Attila szerk. (2006): *Maďarská revolúcia roku 1956 a Slovensko. Az 1956-os magyar forradalom és Szlovákia*. Somorja – Pozsony: Fórum Kisebbségkutató Intézet – Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete.

Kaplan, Karel (2005): *Kronika komunistického Československa. Doba táni 1953–1956*. Brno: Barrister & Prncipal.

Marušiak, Juraj (2005): *Maďarská revolúcia 1956 a Slovensko*. In „*Spoznal som svetlo a už viac nechcem tmú...*” *Pocta Jozefovi Jablonickému*. Bratislava: Veda, 183–227. p.

Molnár Imre (2010): *1956 hatása és következményei Csehszlovákiában*. In: *Az 1956-os magyar forradalom hatása a környező országok egyházaira*. Szerk. Zombori István. Budapest: Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség – Historica Ecclesiastica Alapítvány, 93–103. p.

40 SNA, ÚV KSS, Predsednictvo, 942. d., Návrh na uvoľnenie redaktora s. Jozefa Mácsa z redakcie *Új Szó*.

Rainer János – Somlai Katalin szerk. (2007): *Az 1956-os forradalom visszhangja a szovjet tömb országokban. Évkönyv XIV. 2006–2007.* Budapest: 1956-os Intézet.

Szesztay Ádám (2003): *Nemzetiségi kérdés a Kárpát-medencében 1956–1962. Az ötvenhatos forradalom hatása a kelet–közép-európai kisebbségpolitikára.* Budapest: MTA Kisebbségkutató Intézet – Gondolat Kiadói Kör.

Szesztay Ádám szerk. (2006): *Együtt. Az 1956-os forradalom és a határon túli magyarok.* Budapest: Lucidus Kiadó.

Zsilka László (1994): Nem kért segítség. *Dimenziók* 2/1, 22–25. p.